

Buda oppugnata. Források Buda és Pest 1540–1542. évi ostromainak történetéhez

Szerkesztette Kasza Péter

Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet

Budapest: ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2021.

MÓRÉ Tünde

BTK Irodalomtudományi Intézet, tudományos munkatárs, Hosszú reformáció Kelet-Európában (1500–1800)

Lendület kutatócsoport

ORCID: 0000-0002-1131-5660

A mohácsi csata 500. évfordulójához kapcsolódó emlékvé előkészítő munkái, valamint az ehhez fűződő kutatások már 2018-ban elkezdődtek. A *Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet* címet viselő könyvsorozat számos kötetrel gyarapodott az elmúlt néhány évben: hadtörténeti szempontokat érvényesített az *Új korszak határán*, a mohácsi csata kulturális jelentőségét járta körbe a *Több mint egy csata*, külön kötetet szántak a Szapolyai családra és Izabella királynéra, de 2020-ban készült egy forrásgyűjtemény is közel ezer oldalon,¹ hogy csak néhány példát említsék az impozáns sorozat darabjai közül. Adódik azonban a kérdés: hogy került ebbe a sorozatba egy olyan kötet, amely az 1541-es budai ostrommal foglalkozik?

A forrásgyűjtemény kiadását az indokolta, hogy a budai ostromhoz kapcsolódó szisztematikus forrásközlés mindaddig teljesen elmaradt, mindössze néhány átfogó értelmezési kísérlet történt az eseményekkel kapcsolatban. Ezek közé sorolhatjuk Sugár István munkáját,² valamint Iványi Béla rekonstrukciós kísérletét.³ Az 1526-os és 1541-es események összekapcsolása nem új gondolat, már Iványinál találkozhat vele az olvasó. Iványi elsősorban levéltári kutatásokra alapozta az ostromsorozat rekonstruálását, amelyet egy folyamat végpontjaként látott. Ennek következtében 1526 nyarával kezdte narrációját, egy olyan értelmezést kialakítva, miszerint Buda elfoglalását nem érdemes önmagában álló eseményként tanulmányozni, hiszen nem lehet függetleníteni attól a folyamattól, amely a mohácsi vereséggel kezdődött el a kora újkori Magyarországon. Sugár és Iványi kötetain kívül fontos szerepet játszott a budai ostrom feldolgozásában egy 2017-ben megrendezett tudományos tanácskozás, amely ugyancsak a *Buda oppugnata* címet kapta. A konferencia előadásai a diplomácia- és a hadtörténet mellett a recepcióra is hangsúlyt helyeztek, azonban inkább az irodalmi-képzőművészeti feldolgozások kerültek elő. Így például Vadai István Tinódi Sebestyén históriás énekéről, míg Gödölle Mátyás az ostrom és Buda grafi-

1 B. SZABÓ János és FARKAS Gábor Farkas, szerk., *Örök Mohács: Szövegek és értelmezések*, Mohács 1526–2026: Rekonstrukció és emlékezet (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020).

2 SUGÁR István, *A budai vár és ostromai* (Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1979).

3 IVÁNYI Béla, „Buda és Pest sorsdöntő éve 1526–1541”, *Tanulmányok Budapest múltjából* 9 (1941), 32–84.

kus ábrázolásairól közölt tanulmányt. Ezek a kötetek mind nyomot hagytak a forrásgyűjtemény kialakításában is.

A 16. század vériszamos, csatákkal telített időszakából a mohácsi vereség és Buda elfoglalása az a két esemény, amely meghatározó jelentőséggel bírt a Magyar Királyság történetének alakulására. A Kasza Péter szerkesztésében megjelent *Buda oppugnata* című kötet azzal a ki nyilvánított szándékkal jött létre, hogy pótolja a budai ostromok forrásainak hozzáférhetőségét, közzétételét. A szövegeket három nagy egységre bontva közlik a szerkesztők: a szerkezetben kitüntetett szerep jut annak, hogy Budának több ostroma volt mivel 1541. augusztus 29. előtt és után is zajlottak harcok a város körül. A bevezető tanulmány 1540 és 1542 között nyolc szakaszt ismertet (20), ezek alapján három nagyobb blokkot alakítottak ki a forrásgyűjteményben. Az első nagyobb egység Leonhard Vels főhadparancsnok hadjáratához kötődő szövegeket közöl, a Wilhelm von Roggendorff hadjáratát és a török támadást, majd Buda török elfoglalását feldolgozó írárok kerültek a második nagy egységbe, míg a harmadik blokkot azok a források teszik ki, amelyek Brandenburgi Joachim 1542-es támadásáról tudósítanak. Érzékelhető, hogy Buda ostroma nemcsak egy eseménysorozatot jelöl, hanem összetettebb viszonyrendszert is: a török hódító törekvések mellett a Habsburg-ház felmentésre, felszabadításra, később pedig visszafoglalásra tett sikertelen kísérletei szintén ide sorolhatók, amelyeknek megítélése korántsem volt egyértelmű. Ahogyan Kasza Péter előszava fogalmaz:

1541 körül nem volt olyan európai esemény, mely elhomályosította volna a magyarországi harcokat. Buda eleste ugyanakkor nem tekinthető kizárólagosan magyar eseménynek. [...] a nemzetközi összefogás kudarcát is jelentette a diadalmasan előrenyomuló oszmánokkal szemben. (17)

A válogatás meghatározó elve az volt, hogy egykorú forrásokat közöljenek az eseményekről. Az a tény, hogy ez újdonság, érzékelteti azt is, hogy milyen jelentős mértékben befolyásolták ismereteinket a később keletkezett, közkeletűbb történetírói munkák. A történetírók mellett számos újsághír, levél, ostromnapló, hadijelentés olvasható a kötetben, amelyek betekintést nyújtanak nemcsak a magyarországi, hanem a lengyel, német és természetesen az oszmán interpretációkba is. Továbbá Buda ostromának verses feldolgozásaiból is bekerült néhány a szemelvények közé – érthető módon ez közel sem lehet teljes válogatás (Hans Sachs költeményei, Daniele Barbaro, Johann Lange, Klemens Janicius, Mavro Vetranović vagy éppen Tinódi Lantos Sebestyén munkái). A *Buda oppugnata* változatos, sokrétű képet ad arról, hogy mennyire széleskörű volt az ostromok recepciója mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban.

A közlések egy rövid bevezető áttekintéssel kezdődnek, amelyek a forrást és – amennyiben ismert – a szerzőt is bemutatják, ezt követően olvasható a szöveg. Szerkesztői döntés nyomán akár több egységben is szerepelhet ugyanaz a munka és szerző: így Wolfgang Lazius, Paolo Giovio, a *Memoria rerum* vagy Antonio Mazza munkái mind a három blokkban olvashatók, éppen az adott eseményszakaszra vonatkozó részlettel. A kötetben szereplő fordítások jelentős része először jelenik meg, vagy kifejezetten ehhez a kiadványhoz készült a magyar változat. Ezek közé tartozik az újsághírek mellett egy anonim ostromnapló, Antonio Mazza jelentése vagy éppen az osztrák zsoldoskatona, Melchior Hauffe naplója. A 19. század végéről vagy a 20. század első feléből felhasznált fordításokat modernizálták, a hozzáférhetőség és a pontosság kedvéért kiegészítik

tették. A szövegeket alapos magyarázó jegyzetekkel látták el, amelyek nagy segítségére vannak az olvasónak, nemcsak abban, hogy követhesse ki kicsoda, hanem a források értékének megítélésében is. Apró következetlenség, hogy a több egységben is előforduló szerzőknél néha szerepel bevezető (Lazius, Giovio, Mazza), néha pedig elmarad (például Melchior Hauffe naplója, vagy a *Memoria rerum* esetében).

A változatosság a kötet egyik jellemzője, amely a forrástípusok sokféleségéből adódik. Ha a történetírói munkákból szemezgetünk, akkor messze a legaprólékosabb feldolgozását nyújtja az eseményeknek Lazius, aki eredetileg egy olyan munkát tervezhetett, amelynek a középpontjában Buda elfoglalása állt volna. Giovio Európa történetének egy szeleteként mutatja be az ostromot, míg Szerémi György esetében Magyarországról adott korrajza jelenti az események kontextusát. A levelekben olvasható beszámolók között a rövid helyzetjelentések (például Thurzó Elek vagy éppen Leonhard Vels írásai) mellett Piotr Porębski érzékletes leírását érdemes kiemelni, viszont nem kevésbé érdekesek azok a rövidebb szövegek sem, amelyek a budai táborból származnak, például a lovászok fizetségét reklamáló darab 1541-ből. Az újsághírek esetében lényegében a jelentés, tudósítás dominál, míg a szász választófejedelem udvartartásához tartozó Christoff von Carlowitz naplórészlete azért fontos kordokumentum, mert feljegyzései alapján inkább egy kalandos utazásról kapunk képet: a hadi események ugyanolyan jelentőséget kapnak, mint egy-egy látnivaló, vagy éppen „ritka művészi kivitelű” ciszterna. A rövid, évkönyvszerű feldolgozások, valamint a terjedelmesebb, a történetek értelmezését is megkísérlő szövegek mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy Buda ostroma olyan hangsúlyos eseménynek tűnjön, amilyennek láthatóan a korabeli recepció is tartotta.

A kiadás gazdag irodalomjegyzékkel, képanyaggal és térképmelléklettel egészül ki, itt mindenképp ki kell emelnünk a három kihajtható mellékletet is: Erhard Schönnek és Virgil Solisnak az ostromot ábrázoló metszetei kerültek ide. A gyűjtemény a korábbi kutatások eredményeihez szorosan kapcsolódva rajzolja át azt a képet, amivel eddig rendelkezhattünk a 16. század első felében zajló eseményekről Buda körül, valamint megteremti a további kutatások kiindulópontját is. A *Buda oppugnata* egy igazán gondos, alapos válogatás, amely fontos lépés lehet ahhoz, hogy ne csak az *Egri csillagokból* ismerhessük meg Buda ostromát.